

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-76>

УДК 657.471

ОБЛІК ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

TRANSACTION COST ACCOUNTING: BIBLIOMETRIC ANALYSIS AND PROSPECTS OF SCIENTIFIC RESEARCH

Гик Василь Володимировичкандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3008-9216>**Дефір Андрій Володимирович**аспірант,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8436-2075>**Hyk Vasyi, Defir Andrii**

Lviv Polytechnic National University

На сьогоднішній день трансакційні витрати викликають великий науковий інтерес серед учених-обліковців. Попри достатньо широке висвітлення проблемних питань обліку трансакційних витрат варто зазначити, що нами не було виявлено комплексних досліджень з використанням бібліометричного аналізу. Метою статті є визначення тенденцій розвитку наукових досліджень з обліку трансакційних витрат за допомогою бібліометричного аналізу. Дослідження здійснювалося на основі даних наукометричної бази Scopus із використанням програмних засобів R-Studio та VOSviewer. Для аналізу були відібрані публікації за період з 1994 по 2024 рр. За результатами аналізу встановлено збільшення загальної кількості публікацій, що підкреслює посилення уваги академічної спільноти до теми обліку трансакційних витрат. У результаті виявлено найбільш вживані ключові слова та представлено взаємозв'язки між ними. На основі проведеного аналізу за ключовими словами виявлено чотири кластери за тематикою обліку трансакційних витрат. Охарактеризовано наявні кластери наукових досліджень та оцінено перспективи розвитку подальших досліджень за темою обліку трансакційних витрат. За результатами проведеного дослідження вдалося оцінити інтерес науковців до проблематики обліку трансакційних витрат та можна сформулювати такі висновки: по-перше, тематика обліку трансакційних витрат є актуальною у сучасних дослідженнях світового рівня; по-друге, цей напрям у роботах українських учених на даний момент мало представлений у міжнародних наукових базах; по-третє, аналіз публікаційної активності шляхом використання спеціалізованих програм R-Studio та VOSviewer дозволило провести певні узагальнення великих дослідницьких масивів, розширити можливості для їхньої оцінки та подальшої дослідницької роботи в даному тематичному полі. Таким чином, отримані результати допоможуть науковцям та практикам краще усвідомити проблемні питання обліку трансакційних витрат та стануть основою для проведення подальших досліджень.

Ключові слова: трансакційні витрати, теорія трансакційних витрат, інституційна теорія, облік, бібліометричний аналіз.

Today, transaction costs are of great scientific interest among accounting scientists. Despite the rather broad coverage of problematic issues of transaction cost accounting, it is worth noting that we did not find any comprehensive studies using bibliometric analysis. The aim of the article is to determine the trends in the development of scientific research on transaction cost accounting using bibliometric analysis. The study was carried out on the basis of data from the Scopus scientometric database using R-Studio and VOSviewer software. Publications for the period from 1994 to 2024 were selected for analysis. The results of the analysis showed an increase in the total number of publications, which emphasizes the increased attention of the academic community to the topic of transaction cost accounting. As a result, the most used keywords were identified and the relationships between them were presented. Based on the analysis of keywords, four clusters on the topic of transaction cost accounting were identified.

The existing clusters of scientific research were characterized and the prospects for the development of further research on the topic of transaction cost accounting were assessed. According to the results of the study, it was possible to assess the interest of scientists in the issue of accounting for transaction costs and the following conclusions can be drawn: firstly, the topic of accounting for transaction costs is relevant in modern world-class research; secondly, this area of work by Ukrainian scientists is currently poorly represented in international scientific databases; thirdly, the analysis of publication activity using specialized programs R-Studio and VOSviewer allowed us to make certain generalizations of large research arrays, expand the possibilities for their evaluation and further research work in this thematic field. Thus, the obtained efficiency results will help scientists and practitioners better understand the problematic issues of accounting for transaction costs and will become the basis for further research.

Keywords: transaction costs, transaction cost theory, institutional theory, accounting, bibliometric analysis.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день у загальній структурі витрат будь-якого суб'єкта господарювання вагому питому вагу займають витрати, пов'язані зі взаємодією економічних агентів, які у економічній теорії отримали назву трансакційні витрати. Варто зауважити, що проблеми бухгалтерського обліку трансакційних витрат були об'єктом дослідження у багатьох працях вчених-економістів. Проте, нами не було виявлено наукових публікацій, у яких проводилися комплексні дослідження та огляд літературних джерел за даною темою. Враховуючи вищезазначене, дана стаття спрямована на проведення систематичного огляду та аналізу публікацій з бухгалтерського обліку трансакційних витрат із застосуванням бібліометричних методів для оцінки поточного стану та встановлення дослідницьких напрямів розвитку у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри достатньо широке висвітлення та використання у працях вчених положень теорії трансакційних витрат необхідно наголосити, що практично відсутні комплексні дослідження з використанням бібліометричного аналізу. Окремі дослідження даного поняття за допомогою бібліометричного методу здійснювали: Ferreira et al. [2], які вивчали вплив теорії трансакційних витрат (ТСТ) на діяльність міжнародного бізнесу та транснаціональних корпорацій на основі вибірки з 377 статей у часовому проміжку між 1982 і 2010 роками; Martins et al. [4], які розглядали значення теорії трансакційних витрат (ТСТ) для розвитку досліджень з проблематики менеджменту на основі бібліометричного методу; Shahab [7], який проводив огляд літератури у двох базах даних Scopus і Web of Science на основі 72 статей, у яких розглядалися питання використання положень економіки трансакційних витрат для аналізу проблем, пов'язаних із плануванням; Meirelles et al. [5] розглядали застосування положень теорії трансакційних витрат в управлінні агропродовольчими лан-

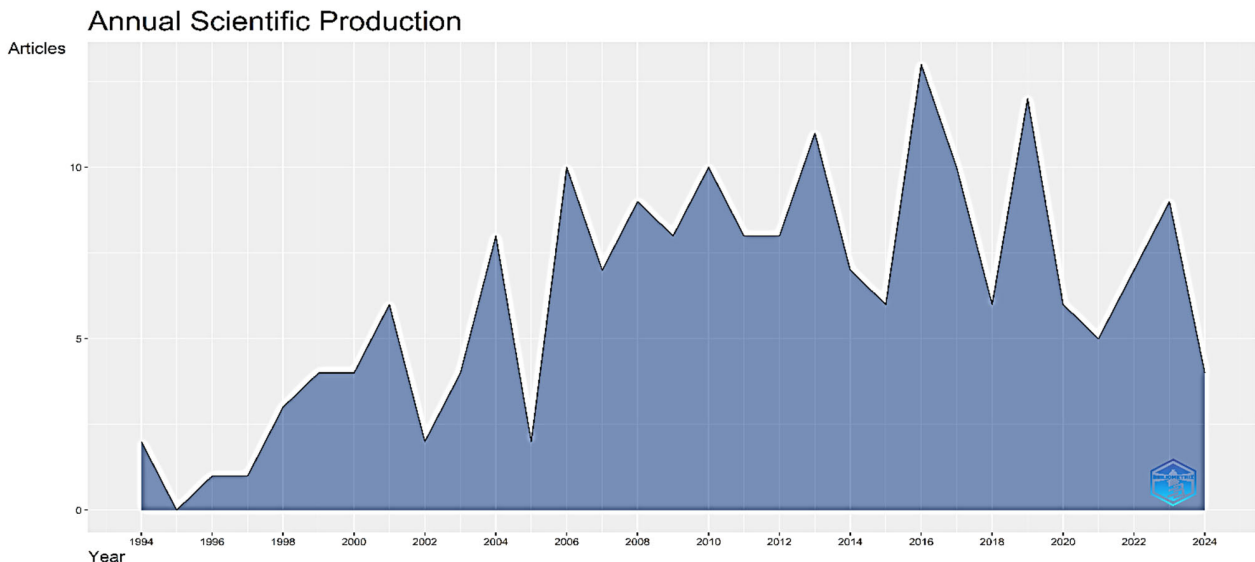
цюгами. Базою для аналізу були використані 20 публікацій з двох баз даних Scopus та Web of Science; Zainudin et al. [8], які проводили огляд літератури щодо застосування положень економіки трансакційних витрат (ТСЕ) у житловому будівництві за допомогою програмного забезпечення (VOS)Viewer software.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що: по-перше, у згаданих наукових працях бібліометричний аналіз у більшій мірі використовувався для встановлення впливу положень теорії трансакційних витрат в аспектах загального управління бізнесом, у той час як з точки зору бухгалтерського обліку окремі проблемні питання залишаються недостатньо вивченими; по-друге, попередні бібліометричні огляди літератури охоплювали короткі періоди, як у дослідженні Meirelles et al. [5], що може призвести до обмеженого розгляду основних факторів; по-третє, окремі дослідження були вузькоспеціалізовані та зосереджені на конкретних галузях економіки, як у дослідженні Zainudin et al. [8].

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення тенденцій розвитку наукових досліджень з обліку трансакційних витрат за допомогою бібліометричного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальні результати проведеного відбору публікацій за темою обліку трансакційних витрат за роками представлено на рис. 1.

З рис. 1 видно, що кількість публікацій за темою обліку трансакційних витрат за останні 30 років значно зросла та досягла найбільшого піку у 2016 році. За період з 1994 по 2005 рік щорічна кількість публікацій коливалася в межах 0-8 документів, проте з 2006 року тенденція дещо змінилася, демонструючи як деякий ріст, так і спад. Важливим також є те, що протягом усіх подальших років кількість публікацій не опускалася нижче позначки 5. Найбільша кількість публікацій була в період з 2016 по 2019 роки та становила у загальному 44 статті. Ця зростаюча тенденція під-

Рис. 1. Загальна кількість наукових праць з обліку транзакційних витрат за роками
Джерело: сформовано авторами за допомогою комп'ютерної програми R-studio

креслила актуальність даної теми, яка все ще залишається до кінця не дослідженою.

Наступним етапом є контент аналіз на основі ключових слів, використаних авторами публікацій. Графічне представлення найбільш уживаних термінів за темою обліку транзакційних витрат наведено на рис. 2.

З рис. 2 видно, що такі ключові слова як cost accounting, transaction cost analysis, costs та transaction cost economics позначені розміром вершини як такі, що знаходяться в центрі мережі. Розмір вершини в мережі прямо пропорційний появі елемента або терміна, який вона представляє. У нашій роботі було використано мережі спільного поєднання для

того, щоб встановити та вивчити розподіл ключових слів. Мережа спільного розташування базується на кількох характеристиках, включаючи архітектуру мережі, нормалізацію та техніку кластеризації [3, с. 983–990]. Для узагальнення основних тем у нашому дослідженні представлено результати кластерного аналізу (табл. 1).

Таким чином, кластеризація досліджень за темою обліку транзакційних витрат дала можливість виявити чотири кластери:

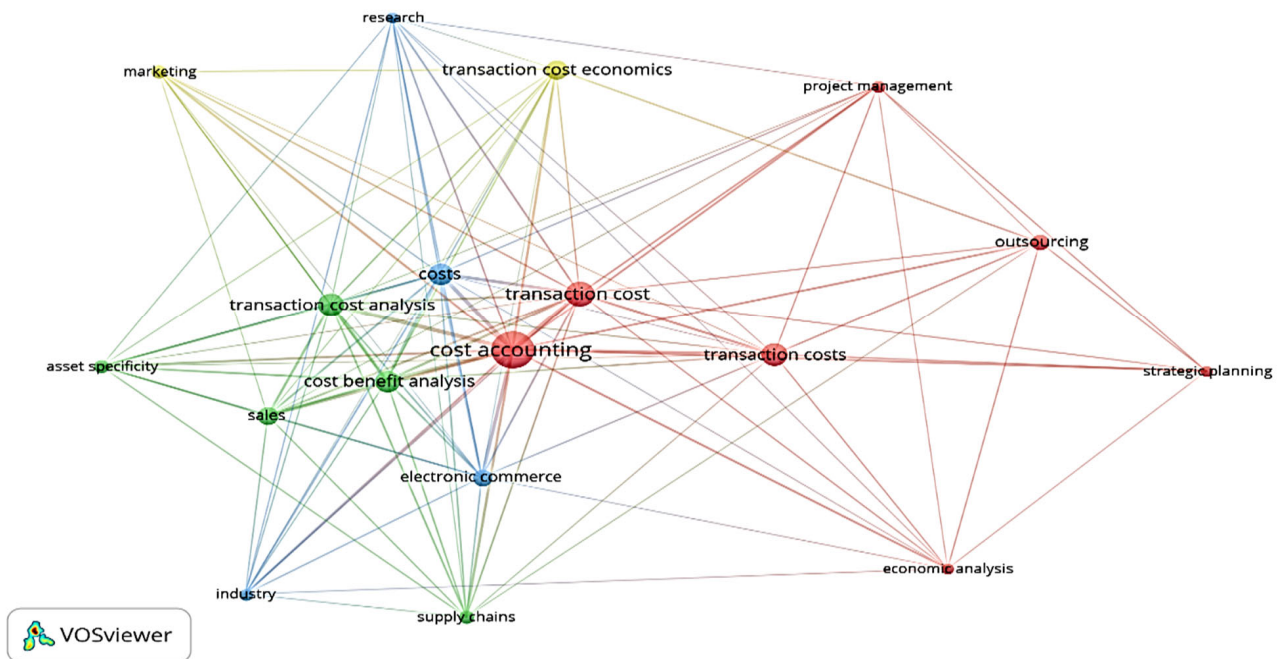
Кластер 1 (червоний) – найбільший за розміром кластер, який включає поняття cost accounting, economic analysis, outsourcing, project management, strategic planning,

Таблиця 1

Кластеризація досліджень за темою обліку транзакційних витрат

Номер кластеру	Найбільш уживаний термін	Links	Total links strength	Occurrences	Ключові слова
Кластер 1 (червоний)	Cost accounting	17	167	56	Cost accounting, economic analysis, outsourcing, project management, strategic planning, transaction cost, transaction costs
Кластер 2 (зелений)	Transaction cost analysis	14	80	22	Transaction cost analysis, cost specificity, cost benefit analysis, sales, supply chains
Кластер 3 (синій)	Costs	15	79	19	Cost, electronic commerce, industry, research
Кластер 4 (жовтий)	Transaction cost economics	12	27	16	Transaction cost economics, marketing

Джерело: сформовано авторами

Рис. 2. Карта найбільш уживаних термінів з обліку транзакційних витрат

Джерело: сформовано авторами за допомогою комп'ютерної програми VOSviewer

transaction cost, transaction costs. Виходячи з використання ключових слів тематика досліджень стосувалася: аналізу інформації про транзакційні витрати та пошуку резервів їх оптимізації; використання аутсорсингу як інструменту зниження транзакційних витрат на підприємстві; оптимізування транзакційних витрат на управління бізнес-проектами підприємства; стратегічного планування транзакційних витрат для забезпечення стабільного розвитку та встановлення вигідних партнерських зв'язків.

Кластер 2 (зелений) – кластер, який включає поняття transaction cost analysis, cost specificity, cost benefit analysis, sales, supply chains. У цьому кластері проблематика досліджень стосувалася: аналізу транзакційних витрат, який використовують інвестори; використання методу оцінки інвестиційного проекту, при якому враховуються всі соціальні та фінансові витрати і вигоди; дослідженню та аналізу транзакційних витрат підприємств в логістичній системі.

Кластер 3 (синій) – кластер, який включає поняття cost, electronic commerce, industry, research. У даному кластері тематика досліджень стосувалася інструментарію електронної комерції як фактора зниження транзакційних витрат (вплив електронної комерції через застосування інформаційних технологій, використання яких зменшує транзакційні витрати).

Кластер 4 (жовтий) – кластер, який включає поняття transaction cost economics, marketing. У цьому кластері тематика досліджень стосувалася концепції маркетингу як інструменту зниження транзакційних витрат (стратегічним орієнтиром оптимізації рівня транзакційних витрат передбачено впровадження маркетингового інструментарію, що дозволяє суттєво посилити конкурентні позиції й формувати паритетні засади взаємовідносин з іншими учасниками ринку).

Враховуючи вищенаведене, на наш погляд, у майбутньому пропонуємо зосередити увагу на таких 3 напрямках досліджень:

1. Організація обліку транзакційних витрат з використанням сучасних інформаційних технологій.

Одним з інструментів, який спрощує взаємодію між учасниками та призводить до зменшення транзакційних витрат є використання сучасних інформаційних технологій. На сьогоднішній день достатньо відомими є програмні продукти моделювання бізнес-процесів (ARIS Toolset, BPWin), які дозволяють знизити транзакційні витрати шляхом створення бази даних бізнес-процесів. На основі моделей бізнес-процесів (процесної моделі) в автоматизованому вигляді створюються посадові інструкції, регламенти, формальні внутрішньофірмові інститути. Окремо слід відзначити можливості зниження транзакційних витрат у сегменті B2B (business to business).

Таким чином, можна констатувати про вагоме значення використання інформаційних технологій суб'єктами господарювання як сучасного інструменту для зниження трансакційних витрат.

2. Відображення в обліку інформації про трансакційні витрати та їх економічний аналіз.

Варто зауважити, що окремі дослідження щодо відображення в обліку інформації про трансакційні витрати були проведені. Так, Dubinina et al. [1, с. 124–134] запропонували модель обліку трансакційних витрат, яка ґрунтується на використанні нового синтетичного рахунку 99 «Трансакційні витрати». Mukoviz et al. [6, с. 67–85] досліджували особливості відображення у бухгалтерському обліку інформації про трансакційні витрати сільськогосподарських підприємств з урахуванням особливостей тіньової економіки. Однак, не применшуючи напрацювань згаданих вчених-обліковців зазначимо, що було б корисним проведення додаткових досліджень з метою здійснення економічного аналізу для прийняття управлінських рішень.

3. Організація обліку та контролю трансакційних витрат в міжорганізаційному управлінні інтегрованими структурами.

Трансакційні витрати в інтегрованих структурах можуть становити значну частину від загальних витрат. Зауважимо, що окремі положення розвитку обліку в міжорганізаційному управлінні інтегрованими структурами на основі положень теорії трансакційних витрат були розглянуті нами у попередніх дослідженнях [9; 10]. Взаємодії між агентами всередині інтегрованих структур регулюються формальними та неформальними нормами, і від того, якою є інституційна інфраструктура організації багато в чому залежить рівень трансакційних витрат. Тому вважаємо, що у майбутніх дослідженнях необхідно приділити належну увагу до обліку та контролю трансакційних витрат з метою підвищення ефективності діяльності інтегрованих структур.

Таким чином, виділені напрями розвитку обліку, контролю та аналізу трансакційних витрат можуть бути використані для проведення майбутніх досліджень.

Висновки. Результати проведеного бібліометричного аналізу за останні 30 років показали збільшення загальної кількості публікацій, що вказує на актуальність теми обліку трансакційних витрат, підкреслює посилення уваги академічної спільноти до неї та свідчить про затребуваність проведення досліджень у майбутньому.

На основі проведеного аналізу за ключовими словами виявлено чотири кластери за тематикою обліку трансакційних витрат: кластер 1 (червоний) – найбільший за розміром кластер, який включає поняття cost accounting, economic analysis, outsourcing, project management, strategic planning, transaction cost, transaction costs; кластер 2 (зелений) – кластер, який включає поняття transaction cost analysis, cost specificity, cost benefit analysis, sales, supply chains; кластер 3 (синій) – кластер, який включає поняття cost, electronic commerce, industry, research; кластер 4 (жовтий) – кластер, який включає поняття transaction cost economics, marketing. Встановлено, що ключові теми досліджень стосувалися: аналізу інформації про трансакційні витрати та пошуку резервів їх оптимізації, використання аутсорсингу як інструменту зниження трансакційних витрат на підприємстві, електронної комерції як фактора зниження трансакційних витрат та концепції маркетингу як інструменту зменшення величини трансакційних витрат.

На основі аналізу за темою обліку трансакційних витрат виділено 3 напрями досліджень: 1. Організація обліку трансакційних витрат з використанням сучасних інформаційних технологій; 2. Відображення в обліку інформації про трансакційні витрати та їх економічний аналіз; 3. Організація обліку та контролю трансакційних витрат в міжорганізаційному управлінні інтегрованими структурами. Виділені напрями можуть слугувати основою для проведення наукових досліджень у майбутньому. Таким чином, результати цієї роботи містять корисні рекомендації, які допоможуть науковцям та практикам краще усвідомити проблемні питання обліку трансакційних витрат та стануть основою для проведення наступних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dubinina M., Potryvaieva N., Vyshnevska O., Usykova O., Kuzoma V. Institutional aspects of transactional spending accounting demonstration in agricultural organisations. *Scientific Horizons*, 2023, 26(2), pp. 124–134. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.26\(2\).2023.124-134](https://doi.org/10.48077/scihor.26(2).2023.124-134)

2. Ferreira M. P., Pinto C. F., Serra F. R. The transaction costs theory in international business research: a bibliometric study over three decades. *Scientometrics*, 2014, 98, pp. 1899–1922. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-013-1172-8>
3. Holten D. H. R., Wijk van J. J. Force-directed edge bundling for graph visualization. *Computer Graphics Forum*, 2009, 28(3), pp. 983–990. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8659.2009.01450.x>
4. Martins R., Serra F. R., Leite A. da S., Ferreira M. P., Li D. Transactions Cost Theory influence in strategy research: A review through a bibliometric study in leading journals, 2010, Working Papers 61. URL: https://globadvantage.ipleiria.pt/files/2010/03/working_paper-61_globadvantage.pdf
5. Meirelles F. S., Giraldo J. M. E., Campos R. P. Transaction costs economics and geographical indications: a systematic analysis of the literature. *Revista de Economia e Sociologia Rural*, 2023, 61(4), e264494. DOI: <https://doi.org/10.1590/1806-9479.2022.264494>
6. Mukoviz V., Leshchii L., Khodakivska O., Prokopova O., Kuzub M. Accounting for transactions costs of agricultural producers in the shadow economy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 2022, 8(2), pp. 67–85. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.04>
7. Shahab S. Transaction Costs in Planning Literature: A Systematic Review. *Journal of Planning Literature*, 2022, 37(3), pp. 403–414. DOI: <https://doi.org/10.1177/08854122211062085>
8. Zainudin F. K., Mustapa F. D., Minsan S. H. Transaction Cost Economics for Housing Development: Systematic Literature Review. *International Journal of Innovation and Industrial Revolution*, 2022, 4(12), pp. 16–23. URL: <https://gaexcellence.com/ijirev/article/view/3979/3646> (дата звернення: 09.12.2024)
9. Гик В. В., Дефір А. В. Розвиток обліку в кластерних структурах на основі положень теорії трансакційних витрат і контрактної теорії. *Проблеми економіки*, 2024, 1(59). С. 138–145. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-138-145>
10. Гик В. В. Передумови формування обліково-інформаційного забезпечення управління кластером. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*, 2018, 2(40). С. 7–11. DOI: [https://doi.org/10.26642/pbo-2018-2\(40\)-7-11](https://doi.org/10.26642/pbo-2018-2(40)-7-11)

REFERENCES:

1. Dubinina M., Potryvaieva N., Vyshnevskaya O., Usykova O., Kuzoma V. (2023). Institutional aspects of transactional spending accounting demonstration in agricultural organisations. *Scientific Horizons*, 26(2), pp. 124–134. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.26\(2\).2023.124-134](https://doi.org/10.48077/scihor.26(2).2023.124-134)
2. Ferreira M. P., Pinto C. F., Serra F. R. (2014). The transaction costs theory in international business research: a bibliometric study over three decades. *Scientometrics*, 98, pp. 1899–1922. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-013-1172-8>
3. Holten D. H. R., Wijk van J. J. (2009). Force-directed edge bundling for graph visualization. *Computer Graphics Forum*, 28(3), pp. 983–990. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8659.2009.01450.x>
4. Martins R., Serra F. R., Leite A. da S., Ferreira M. P., Li D. (2010). Transactions Cost Theory influence in strategy research: A review through a bibliometric study in leading journals, Working Papers 61. Available at: https://globadvantage.ipleiria.pt/files/2010/03/working_paper-61_globadvantage.pdf
5. Meirelles F. S., Giraldo J. M. E., Campos R. P. (2023). Transaction costs economics and geographical indications: a systematic analysis of the literature. *Revista de Economia e Sociologia Rural*, 61(4), e264494. DOI: <https://doi.org/10.1590/1806-9479.2022.264494>
6. Mukoviz V., Leshchii L., Khodakivska O., Prokopova O., Kuzub M. (2022). Accounting for transactions costs of agricultural producers in the shadow economy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 8(2), pp. 67–85. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.04>
7. Shahab S. (2022). Transaction Costs in Planning Literature: A Systematic Review. *Journal of Planning Literature*, 37(3), pp. 403–414. DOI: <https://doi.org/10.1177/08854122211062085>
8. Zainudin F. K., Mustapa F. D., Minsan S. H. (2022). Transaction Cost Economics for Housing Development: Systematic Literature Review. *International Journal of Innovation and Industrial Revolution*, 4(12), pp. 16–23. Available at: <https://gaexcellence.com/ijirev/article/view/3979/3646> (accessed December 09, 2024)
9. Hyk V. V., Defir A. V. (2024). Rozvytok obliku v klasternykh strukturakh na osnovi polozhen teorii transaktsiinykh vytrat i kontraktnoi teorii [Development of accounting in cluster structures based on the provisions of the theory of transaction costs and contract theory]. *Problems of economics*, 1(59), pp. 138–145. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-138-145>
10. Hyk V.V. (2018). Peredumovy formuvannia oblikovo-informatsiinoho zabezpechennia upravlinnia klasterom [Prerequisites for the formation of accounting and information support for cluster management]. *Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis*, 2(40), pp. 7–11. DOI: [https://doi.org/10.26642/pbo-2018-2\(40\)-7-11](https://doi.org/10.26642/pbo-2018-2(40)-7-11)